

РОЗДІЛ 5 «АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС; ФІНАНСОВЕ ПРАВО»

УДК 342.9

Денисенко А.П.,
Кандидат юридичних наукОРГАНІЗАЦІЯ КОНТРОЛЮ ГРОМАДСЬКОСТІ У СФЕРІ ДЕРЖАВНОГО
УПРАВЛІННЯ.

У статті з'ясовано правову природу організації контролю громадськості у сфері державного управління. Досліджено зміст та роль понять організації контролю громадськості і державного управління. Виокремлено авторське тлумачення організації контролю громадськості у сфері державного управління, окреслено ознаки даного правового явища.

Ключові слова: організація контролю, громадський контроль, державне управління, адміністративне законодавство, адміністративно-правове регулювання.

В статті в'яснено правову природу організації контролю громадськості в сфері державного управління. Исследовано содержание и роль понятий организации контроля общественности и государственного управления. Выделено авторское толкование организации контроля общественности в сфере государственного управления, определены признаки данного правового явления.

Ключевые слова: организация контроля, общественный контроль, государственное управление, административное законодательство, административно-правовое регулирование.

In the article the legal nature of the organization of public control in the field of public administration is clarified. The content and role of the concepts of organization of public control and public administration are investigated. The author's interpretation of the organization of public control in the sphere of public administration is singled out, the signs of this legal phenomenon are outlined.

Keywords: control organization, public control, public administration, administrative legislation, administrative and legal regulation.

Контроль у сфері державного управління є об'єктом дослідження багатьох галузей права. Актуальність даного питання полягає в неоднозначному трактуванні вченими терміна «контроль» не тільки в правовій науці, а і в інших науках, що тягне за собою неоднакове розуміння даного поняття в доктрині права.

Вказану проблематику у тій чи іншій мірі досліджували у своїх наукових працях такі науковці: В.Б. Авер'янов, О.Ф. Андрійко, В.Г. Афанасьєв, Ю.П. Битяк, С.Г. Братель, Л.К. Воронова, В.М. Гаращук, І.П. Голісніченко, С.В. Ківалов, Є.Б. Кубко, О.П. Полінець, А.О. Селіванов, М.С. Студенкина, В.Я. Тацій, Ю.О. Тихомиров, В.В. Цветков, В.М. Шаповал, В.С. Шестак та інші.

Вивчення правової природи організації контролю у сфері державного управління притаманне різним сферам, наприклад, організація контролю у сфері виконавчої влади, фінансового, адміністративного, судового, екологічного, митного парламентського, громадського контролю тощо. З огляду на це очевидно, що наразі зазначене питання у правовій доктрині розроблене не в повному обсязі, що безпосередньо підтверджує актуальність даної теми дослідження.

Організація контролю має важливе значення для досягнення поставлених цілей, реалізації ефективних механізмів самого контролю. Вона не має бути стихійним явищем, а повинна бути врегульована, зокрема закріплена на законодавчому рівні та здійснюватись відповідними суб'єктами.

Поняття «організація» у перекладі з грецької мови означає поєднання, побудову, об'єднання чогось або когось у єдине ціле. Отже, можна стверджувати, що організація – це поєднання, об'єднання фізичних та юридичних осіб для досягнення певних поставлених цілей.

Загалом, необхідно відзначити, що поняття «організація» трактується досить широко: як дія в значенні організувати, організовувати і організуватися; як об'єднання людей, суспільних груп, державна база спільності інтересів, мети, програми дій тощо; як сукупність людей, груп, об'єднаних для досягнення якої-небудь мети, вирішення конкретного завдання на основі принципів поділу праці, поділу обов'язків та ієрархічної структури, громадське об'єднання, державна установа; як складова

частина управління, суть якої полягає в координації дій окремих елементів системи, досягненні взаємної відповідності функціонування її частин; як особливості будови, устрій чого-небудь, структура; як фізичні та психічні особливості окремої особи; як комплекс заходів, зміст яких полягає у координації дій окремих елементів системи [1, с. 679]. У контексті організації контролю у сфері державного управління на нашу думку може розглядатись більшість із зазначених значень. Організацію контролю можна розглядати як об'єднання людей чи суспільних груп, які здійснюють контроль у сфері державного управління на основі поділу обов'язків та ієрархічної структури, тобто у контексті певних установ, які здійснюють державне управління; як координацію дій окремих елементів системи державного управління та досягнення взаємної відповідності функціонування її частин; як будову та структуру системи контролю у сфері державного управління. На наше переконання, з-поміж виділених визначень найбільш доцільним у контексті нашого дослідження є розуміння організації контролю у сфері державного управління координацію дій окремих елементів системи державного управління та досягнення взаємної відповідності функціонування її частин. В науковій літературі термін «організація» все ж у більшій мірі розглядається у контексті сукупності людей, об'єднаних спільною ціллю діяльності. Наприклад, В.М. Плішкін зазначає, що термін «організація» тісно пов'язаний із суспільним життям – створенням та функціонуванням певних сукупностей людей (їх груп). У розумінні об'єктивного явища, властивого усім керованим соціальним об'єктам, вказаний термін використовується поряд із поняттям «управління», трактується як його складова частина, функція [2, с. 97]. Проте, дане визначення не роз'яснює належним чином сутність контролю у сфері державного управління.

Дослідження щодо визначення поняття організації більше притаманне економічним наукам, тому для його повного обґрунтування звернемось до позиції вчених-економістів.

Так, за визначенням В.О. Храмова та О.П. Бовтрука, організація – це система, яка складається з сукупності упорядкованих, взаємопов'язаних, взаємодіючих частин цілого [3, с. 4]. У їхньому розумінні організація є певною системою механізмів дій, проте в даному визначенні не вказана конкретна мета, яку повинна реалізувати така організація, тобто дана дефініція не в повному обсязі розкриває зміст досліджуваного поняття.

Під організацією суспільства розуміють вплив на систему дій, що впорядковують його функціонування, з боку суспільства, держави і влади. Такий вплив може бути повністю централізованим, коли багато соціально-економічних проблем вирішуються за допомогою директив-планів і тільки частково допускають ринкові відношення. Оскільки всебічно врахувати запити, смаки, потреби різних груп населення неможливо, централізоване планування і державне регулювання виявляється дуже неефективним [4, с. 30-31].

Карлоф Б. визначає організацію як інструмент координації трудових внесків різних людей для досягнення загальної мети [5, с. 233].

З точки зору Дж.К. Лафта, організація – це, перш за все, колективний соціальний суб'єкт діяльності, соціальна система, яка поєднує людей з певною метою, координує та спрямовує їх спільну діяльність. Діяльність людей інтегрована, а дії усвідомлені та цілеспрямовані [6, с. 12].

На наш погляд, наукова позиція Дж.К. Лафта є найбільш вдалою. Із неї можна зробити висновок щодо визначення самої сутності організації у сфері державного управління, а саме: суб'єктами організації є суспільство, фізичні особи, які об'єднуються з певною метою, координуються та спрямовуються для досягнення певних результатів у сфері державного управління.

Отже, організація є об'єднанням фізичних осіб, які переслідують спільну мету, координують та спрямовують свою діяльність для досягнення певних результатів у сфері державного управління.

Метою організації виступає об'єднання певних суб'єктів, які мають перед собою певну мету та спрямовують свої дії для досягнення поставлених цілей.

Беручи до уваги те, що дана робота присвячена організації контролю у сфері державного управління, розглянемо поняття контролю та співвідношення термінів «організація» та «контроль».

Контроль є однією із функцій державного управління, заключною стадією управлінського процесу, яка перебуває в тісному зв'язку із рядом інших функцій [7, с. 13]. Вона полягає в постійному наданні інформації щодо стану справ, контролі за виконанням рішень уповноважених органів у межах повноважень, визначених законом, контролі за прийняттям відповідних рішень органами управління для досягнення певної мети.

Таким чином, для здійснення контролю потрібно мати суб'єкт, тобто особу, яка буде здійснювати контроль, та об'єкт, над ким буде здійснюватись контроль. У контексті даної наукової роботи в якості суб'єкта контролю будемо розглядати громадськість, тобто фізичних осіб, які здійснюють відповідний контроль над об'єктом, котрим у даному випадку виступають органи

державного управління (уряд, міністерства, відомства, органи державного управління на місцях та інші).

Мета контролю полягає у контролюванні діяльності об'єкта такого контролю. Мета громадського контролю – встановлення правового порядку, відповідно до якого управлінські органи повинні діяти в межах повноважень та у спосіб передбачений Конституцією України та законами України, приймати рішення на користь суспільства.

Як зазначає О.П. Полінець [8, с. 2], визначальна особливість контролю в державному управлінні полягає у тому, що такий контроль, з одного боку, є самостійним видом управлінської діяльності, а з іншого – необхідним структурним елементом усієї системи державного управління.

Підходи до визначення поняття «контроль» були різноманітними, зокрема це пов'язано з тим, що його дослідженням займалися не тільки вчені-правники, а й представники інших наук.

Кореневою основою поняття «контроль», на думку Л.В. Аكوпова, можна вважати більш раннє латинське слово *contra*, що буквально означає наступне: 1) проти; 2) навпаки, на протилежній стороні; 3) всупереч, наперекір... навпаки тощо. Похідне від *contra* словосполучення *contra-scribo* означає ставити другий підпис, перевіряти написане, контролювати, а *contrascribente* перекладається «під контролем» [9, с. 144].

У перекладі з французької мови *controle*, *contrerole* – список, що ведеться в двох примірниках, яке походить від латинського *contra* – проти, *rotulus* – згорток. Контроль можна розглядати як нагляд за певним об'єктом. Цей термін традиційно визначається як перевірка, спостереження з метою перевірки [10, с. 256].

Юридичний енциклопедичний словник надає дефініцію контролю як одну із форм здійснення влади, якою забезпечується дотримання встановлених приписів [11, с. 68]. Тобто, виходячи із такого загальнотеоретичного розуміння, контролем є форма здійснення влади, що здійснюється шляхом перевірки, спостереження чи нагляду за певним об'єктом на предмет дотримання встановлених законодавчих приписів.

Н. Р. Нижник та І. Д. Якушик тлумачать термін «контроль в управлінні» у трьох головних аспектах: 1) контроль як систематична конструктивна діяльність керівників державної служби, органів управління, як одна з основних управлінських функцій; 2) контроль як завершальна стадія процесу управління, серцевиною якої є механізм зворотного зв'язку; 3) контроль як невід'ємна складова процесу прийняття і реалізації управлінських рішень, що безперервно бере участь у цьому процесі від початку і до завершення [12, с. 44]. По суті, такий підхід є близьким до того загальнотеоретичного, який був встановлений нами раніше. По-перше, контроль по суті розглядається як форма здійснення влади, адже автори тлумачать даний термін як невід'ємну складову процесу прийняття і реалізації управлінських рішень. По-друге, зазначається, що контроль здійснюється по суті керівниками державної служби та органів управління і є однією із управлінських функцій.

В.М. Гарашук розглядає поняття контролю як особливу функцію державного управління. Вчений відносить до нього перевірки, а також спостереження з метою перевірки для протидії чомусь небажаному, виявлення, відвернення та припинення протиправної поведінки з боку кого-небудь [13, с. 176]. Тобто він розкриває поняття контролю, порівнюючи його з перевітками, а також спостереженнями, які призначені для протидії чомусь небажаному. На нашу думку, це визначення є не дуже вдалим, зважаючи на те, що перевірка – тимчасове явище, а контроль – постійне. Також В.М. Гарашук зводить поняття контролю лише до протидії чомусь небажаному. У певній мірі з цим можна погодитись, проте потрібно врахувати, що контроль – це не тільки протидія, а й сукупність дій, поєднаних однією метою певного суб'єкта. Крім того, дане поняття можна розглядати як контроль за прийняттям певного суспільно корисного рішення.

Г. Райт навів таку дефініцію досліджуваного терміна: «Контроль – це будь-яка перевірка відповідності певного об'єкта встановленим обмеженням та засіб впливу організації на досягнення необхідних результатів» [14, с. 80]. Із такою точкою зору також варто погодитись, із огляду на зроблені нами раніше висновки. Існує позиція серед науковців, відповідно до якої контроль – це процес забезпечення досягнення організацією своєї мети, що складається з установа критеріїв, визначення фактично досягнутих результатів і внесення корективів у тому випадку, якщо досягнуті результати суттєво відрізняються від установа критеріїв [15, с. 247]. Втім, розглядати контроль державного управління з такої позиції на нашу думку не доцільно.

Т.С. Єдинак та О.В. Павлишен вважають, що контроль можна визначити не тільки ключовою функцією державного управління, а й певним видом управлінської діяльності з метою функціонування всієї системи, механізмом оцінки прийнятих управлінських рішень. Він дає можливість не лише

корегувати управлінську діяльність, а й допомагає передбачати перспективи подальшого розвитку та досягнення конкретного результату [7]. Щодо такого підходу, він безумовно є більш вдалим у контексті аналізу поняття «контроль державного управління», адже дослідники розглядають дане поняття саме як функцію державного управління, а також як вид управлінської діяльності та механізм оцінки прийнятих управлінських рішень. Як наслідок функціонування контролю державного управління вказується на вплив на управлінську діяльність, а також передбачення її кінцевого результату.

Як підкреслює О.Ф. Андрійко, контроль є об'єктивним суспільним явищем, що виступає результатом його розвитку, без якого воно не може обійтися в подальшому. Контроль – невід'ємна частина розвитку суспільства [16, с. 124]. З даним твердженням можна повністю погодитися, тому що з розвитком суспільних відносин контроль є однією з головних функцій таких відносин, тобто чим далі розвивається суспільство, тим більше потребує контролю. Динаміка усіх суспільних процесів зумовлює трансформацію контролю.

Існує точка зору, відповідно до якої контроль слід розглядати як самостійну гілку влади. Вперше ще на початку ХХ століття таку думку висловив видатний китайський вчений Сунь Ятсен. Тоді ж ним була сформульована «конституція п'яти гілок влади», в якій він виокремлював, окрім класичних (законодавчої, виконавчої, судової), і самостійні: «екзаменаційну» та «контрольну» влади. Ця теорія знайшла багатьох adeptів (за винятком виокремлення «екзаменаційної влади») [17, с. 62]. Тому, враховуючи довгу історію поняття «контроль», досліджувати його можна за різними підходами, напрямками. Так, О.В. Легка розглядає контроль у розрізі філософської категорії «...як функцію, яка природно супроводжує багатогранну людську діяльність, якщо вона має бути виконана за якимись певними правилами і давати певні результати. Контроль слугує цілям перевірки правильності дій. Незалежно від того, чи стосується розвитку суспільства і держави, сім'ї або окремої особи, чи мається на меті правильно здійснити складні військові або фінансові операції, чи не за вданим розсудом, а за певними правилами, виникає питання про контроль дій, що здійснилися або здійснюються» [18, с. 10-13]. У цілому, філософське розуміння поняття «контроль» не суперечить підходам, характерним для інших наук: контроль розглядається як перевірка того, чи виконуються певні дії згідно встановлених правил. Будь-яка діяльність має бути спрямована для досягнення конкретно визначеного результату. Правила встановлюються для того, щоб методи досягнення цього результату були більш ефективними, і при цьому не шкодили суспільству. Контроль розглядається О.В. Легкою як те явище, яке дозволяє спрямовувати діяльність на виконання таких правил із одночасним отриманням необхідного результату.

Таким чином, підсумовуючи вищезазначене, можемо надати таке визначення досліджуваного поняття: «Контроль – це об'єднанням громадян як одна із форм реалізації демократії задля здійснення перевірки та контролю справ, звітування, прийняття суспільно значимих рішень органами державного управління».

Загалом, державне управління тривалий час визначалось як виконавчо-розпорядча діяльність органів державної виконавчої влади, котра виявляється у безпосередньому повсякденному й оперативному впливові на різноманітні суспільні відносини у країні [19, с. 213]. Втім такий підхід є характерним у більшій мірі для радянського права. На сьогодні державне управління у наукових джерелах розглядається дещо інакше. Наприклад, автори посібника «Основи державного управління» визначають державне управління, як вид діяльності держави, здійснення управлінського організуючого впливу шляхом використання повноважень виконавчої влади через організацію виконання законів, здійснення управлінських функцій з метою комплексного соціально-економічного та культурного розвитку держави, її окремих територій, а також забезпечення реалізації державної політики у відповідних сферах суспільного життя, створення умов для реалізації громадянами їх прав і свобод [20, с. 7]. З даним підходом можна погодитися, так як через його зміст розкривається особливий управлінський вид діяльності держави, спрямований на її розвиток. Проте незрозуміло, якими суб'єктами здійснюється державне управління.

Поняття державного управління у юридичній літературі має вжиток як у широкому, так і вузькому значенні. Так, у широкому розумінні державне управління – це керування країною усіма органами державної влади [21, с. 88], тобто у даному контексті усі правотворчі та правозастосовні органи держави є суб'єктами керування країною з метою впорядкування суспільних відносин, їх розвитку, збереження, вдосконалення. У цьому аспекті державне управління виступає складною динамічною системою, кожний елемент якої передає, сприймає, перетворює регулюючі впливи таким чином, що вони зливаються, врешті-решт, в те, що потрібно суспільству, – задану впорядкованість суспільного життя [22, с. 71]. Отже, широке розуміння сутності поняття «державне управління»

полягає у включенні до нього усієї сукупності органів державної влади, кожен із яких здійснює визначений вид діяльності на благо суспільства.

В.П. Пилипишин державне управління тлумачить як внутрішньоорганізаційну діяльність державних органів, спрямовану на регулювання суспільних відносин у різних сферах державної політики з метою задоволення соціально-економічних, політичних та інших інтересів. Більше того, автор акцентує увагу на тому, що головна особливість державного управління полягає в тому, що його суб'єктами, як правило, є державні органи [23, с. 12]. Тобто, під державним управлінням у вузькому значенні варто розуміти діяльність конкретно визначеного державного органа, спрямовану на задоволення суспільних інтересів. По суті, у межах парадигми широкого та вузького розуміння сутності державного управління дане поняття розглядається й іншими авторами.

В.А. Юсупов, у свою чергу, зазначає, що державне управління – це владна організуюча діяльність виконавчо-розпорядчих органів державного управління [24, с. 19]. Тобто, державне управління розглядається автором у контексті здійснення діяльності конкретним органом. Г.В. Атаманчук констатує, що державне управління – це практичний, організуючий вплив держави на суспільну життєдіяльність людей з метою її впорядкування, збереження або перетворення, який спирається на її владну силу [25, с. 38]. Згідно такого підходу, державне управління розглядається саме у контексті діяльності держави, а не її конкретних органів. Тобто, Г.В. Атаманчук є прихильником саме широкого підходу до розуміння сутності державного управління. Аналізуючи правову сутність державного управління, доцільно навести думку В.Б. Авер'янова, який вказував на те, що сфера державного управління визначається тим, що воно здійснюється як у межах діяльності органів виконавчої влади, так і поза їх межами (всередині апаратів будь-яких інших, крім органів виконавчої влади, органів державної влади – з боку їх керівників щодо інших службовців, в середині державних підприємств, установ і організацій – з боку їх адміністрацій щодо решти персоналу, з боку тих чи інших уповноважених державою суб'єктів у процесі управління державними корпоративними правами, з боку різноманітних дорадчо-консультативних органів, утворених державними органами, наприклад, Президентом України, в частині виконання наданих їм організаційно-розпорядчих повноважень щодо інших органів, посадових осіб) [26, с. 14-15]. В цілому, такий підхід не суперечить тим, що були проаналізовані нами раніше, адже у цілому, державне управління не розглядається на науковому рівні як явище, яке є притаманним виключно органам виконавчої влади. Погодимось із тим, що державне управління варто розглядати суттєво ширше – передусім у контексті його здійснення усіма органами державної влади, що здійснюють свою діяльність на благо та в інтересах суспільства.

Таким чином, державне управління можна тлумачити як керування країною усіма органами державної влади, на які законом покладені повноваження у сфері управління для задоволення соціально-економічних, правових, політичних, культурних та інших потреб суспільства, підтримки їх гармонізації та вдосконалення.

У науковій літературі існує багато дискусій стосовно співвідношення понять «політика» та «державне управління». У перекладі з грецької мови *politiká* – мистецтво управління державою. Тобто можна вважати, що державне управління є внутрішньою політикою держави, яка покликана захищати основні права та свободи людини і громадянина через сукупність напрямів діяльності держави та її інститутів. Політика є внутрішнім виявом держави через її інститути. Вдалу теорію запропонував С.Д. Гелей, який зазначив, що політичне управління – це вид суспільного управління, що здійснюється органами, які обрані народом або організацією і приймають політичні рішення у сфері реалізації стратегічних суспільних завдань, функціонування і розвитку політичних, правових соціально-економічних та культурних інститутів. Політичне управління здійснюється на рівні державних органів, регіональних структур влади та органів місцевого самоврядування, партій, груп тиску, політичних лідерів, засобів масової інформації тощо [27, с. 100]. Тобто політичне управління реалізовується уповноваженими органами, які обрані народом та наділені компетенцією щодо прийняття рішень, як однією із форм безпосередньої демократії. Також відповідно до теорії, запропонованої вченим, державне управління є складовою політичного управління, з чим можна повністю погодитися.

О.Є. Луньов зазначав, що в теорії державного управління не викликає сумніву положення про те, що «державне управління носить політичний характер» [28, с. 7-8]. Отже, можна дійти висновку, що держава здійснює повноваження як політичного, так і неполітичного характеру. Вищезгадані поняття є також пов'язаними та нерозривними.

У державному управлінні контроль поширюється на всі сфери: господарську, соціально-культурну, адміністративно-політичну діяльність та міжгалузеве державне управління. Причому тут можна виокремити два основних види контролю: 1) контроль з боку органів державного управління за

підконтрольними їм об'єктами, 2) контроль за органами державного управління усіма уповноваженими на те суб'єктами [17, с. 76].

Тобто, як слушно вказує В.М. Гаращук, у державному управлінні є два основних види контролю. З боку держави його можуть здійснювати органи державної влади, міністерства, агентства, суди, прокуратура та інші органи, які наділені відповідними повноваженнями. До другого виду можна віднести громадський контроль у сфері державного управління уповноваженими на те суб'єктами [17, с. 78]. Проте, на нашу думку, громадський контроль не потрібно обов'язково здійснювати уповноваженими на те органами, це, насамперед, стосується контролю, який здійснюється окремими фізичними особами, які не входять до складу якихось громадських організацій. Особливої актуальності зазначена обставина набула після останніх подій, які сталися в державі.

Останні події показали, що громадський контроль може здійснюватися громадськістю без проходження певних реєстраційних процедур, які притаманні громадським об'єднанням. Тому для нього характерна ознака стихійності виникнення. Таким чином, можна стверджувати, що громадський контроль може здійснюватися як постійне явище, яке має певні організаційні структури, які наділені повноваженнями щодо контролю за державним управлінням, і як стихійне, спонтанне явище, котре виникає тоді, коли діяльність держави не відповідає потребам суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К.; Ірпінь : ВТФ "Перун", 2009. 1736 с.
2. Плішкін В. М. Теорія управління органами внутрішніх справ : [підручник]; [за ред. Ю. Ф. Кравченка]. К. : НАВСУ, 1999. 702 с.
3. Храмов В.О., Бовтрук О.П. Основи управління персоналом: Навч.-метод. посіб. К.: МАУП, 2001. 112с.: іл. Бібліогр.: с. 109.
4. Наливайко Т.В. Методологічні засади теоретико-правового аналізу громадського контролю у системі виконавчих органів державної влади Юриспруденція: теорія і практика : науково-практичний журнал Центр правових досліджень Фурси. Київ, 2009. № 2 (52). С. 25-34.
5. Карлоф Б. Деловая стратегия: Пер. с англ... - М.: Экономика, 1991. 456 с.
6. Лафта Дж. К. Теория организации: [учеб. пособие] Джават Кадет Лафта. М.: ТК Велби, узд-во Проспект, 2006. 416.
7. Єдинак Т.С. Контроль як функція державного управління: сутність та класифікація [Електронний ресурс] Вісник Академії митної служби України. Сер. : Державне управління. 2011. № 1. С. 12-18. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vamcudu_2011_1_2.pdf
8. Полінець О.П. Контроль в державному управлінні України: Теоретико-організаційні питання. Автореферат. Київ 2003.
9. Акопов Л. В. Контроль в управлении государством (Конституционно-правовые проблемы) : дис. ...докт. юрид. наук Ростов н/Д., 2002. 395 с.
10. Словарь иностранных слов. –18-е изд., стереотип. М. : Рус. яз., 1989. 624 с.
11. Юридический энциклопедический словарь ред. кол. : М. М. Богуславский, М. И. Козырь, Г. И. Миньковский и др. М. : Сов. энцикл., 1984. 415 с.
12. Нижник Н., Якушик І. Контроль – ефективна складова соціально-економічного розвитку держави Президентський контроль: Інформ-аналіт., наук-метод. бюл. Адміністрації Президента України. 2004. № 1. С. 41-45.
13. Гаращук В.М. Контроль та нагляд у державному управлінні: навч. Посіб. Х.: Фоліо, 2002. 176 с.
14. Англійсько-український словник термінів і понять з державного управління уклад. Г. Райт та ін. ; пер В. Івашко. К. : Основи, 1996. 128 с.
15. Малиновський В. Я. Державне управління К. : Атіка, 2003. 573 с.
16. Андрійко О. Ф. Організаційно-правові проблеми державного контролю у сфері виконавчої влади: Дис ...д-ра юрид. наук. К., 1999. 390 с.
17. Гаращук В.М. Теоретико-правові проблеми контролю та нагляду у державному управлінні. дисертація на здобуття ступеня д.ю.н., Харків 2003. 412 с.
18. Легка О. В. Державний фінансовий контроль як форма податково-фінансової функції держави Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2008. № 2. С. 10–13.
19. Советское административное право: учебник [под ред. П. Т. Василенкова]. М. : Юрид. Лит., 1990. 576 с.

20. Висоцький О.Ю., Висоцька О.Є., Шаров Ю.Р. Основи державного управління Частина I. Дніпропетровськ: НМетАУ. 2008. 52 с.
21. Шульга А.М. Основи правоведення. Харьков. 1999. 268 с.
22. Курашвили Б.П. Очерк теории государственного управления. М.: «Наука», 1987. 294 с.
23. Пилипишин, В. П. Поняття та основні риси державного управління [Текст] Юридична наука і практика. 2011. № 2. С. 10-14.
24. Юсупов В. А. Научные основы государственного управления в СССР Казань : Изд-во Казанского ун-та, 1972. 98 с.
25. Атаманчук В. Г. Теория государственного управления : [курс лекций] : Юридическая литература, 1997. 400 с.
26. Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики [за заг. ред. В.Б. Авер'янова]. К.: Факт, 2003. 384 с.
27. Гелей С.Д., Рутар С.М. Політологія: Навч. посіб. 8-е вид., перероб. і доп. К.: 2012. 466 с.
28. Лунев А.Е. Теоретические проблемы государственного управления М Наука, 1974